

State and trends in the banking sector in Central and Eastern Europe

Biser Krastev

University of agribusiness and rural development - Bulgaria

Abstract

The paper aims to discuss the status and trends in the banking sector in Central and Eastern Europe. By using a system of specific indicators, the changes in financial condition and financial performance of banks, operating in the region over the past three years, are analyzed. The following tasks are presented in the study: analyzing the dynamics of the banking assets of CEE countries for the period 2011-2013; tracking changes in the relative shares of banking assets to GDP of the CEE countries for the period 2011- 2013; assessing changes in return on assets and equity of commercial banks in the CEE countries for 2011-2013; examination of changes in the rate of lending to the banking sector in CEE countries for 2011-2013; and analyzing changes in capital adequacy and quality of the loan portfolios of banking institutions operating in the CEE countries for the same period.

Key words: *system of specific indicators, banks' credit portfolios, banking system stability.*

Състояние и тенденции в развитието на банковия сектор на страните от Централна и Източна Европа

Бисер Йорданов Кръстев

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - България

През последните години търговските банки в страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) функционират в условията на висококонкурентна и динамична пазарна среда. Те са изправени пред различни предизвикателства, рискове и проблеми, съпътстващи дейността им. Същевременно в банковия сектор на региона се наблюдават и някои позитивни тенденции, което показва, че бизнесът на кредитните институции е жизнеспособен и те се справят сравнително успешно с последиците от финансовата криза, започнала през 2008-2009 година.

Обект на изследване в настоящия научен доклад са състоянието и тенденциите в развитието на банковия сектор на страните от Централна и Източна Европа. Целта е с помощта на система от специфични показатели да се анализират промените във финансовото състояние и финансовите резултати на банките, опериращи в региона, през последните три години. За постигане на така формулираната цел е необходимо да се решат следните задачи: анализиране динамиката на банковите активи на страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г., проследяване на промените в относителните дялове на банковите активи спрямо БВП на страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г., оценяване на промените в рентабилността на активите и на собствения капитал на търговските банки в страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г., изследване на промените в нормата на кредитиране на банковия сектор на страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г. и анализиране на промените в капиталовата адекватност и качеството на кредитните портфейли на банковите институции, опериращи в страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г.

Таблица №1. Банкови активи на страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г.
(в млрд. EUR)

Страни от ЦИЕ	2011 г.	2012 г.	2013 г.	Темп на нарастване през 2012 спрямо 2011 г.	Темп на нарастване през 2013 спрямо 2012 г.
Полша	293,10	330,27	339,30	12,68%	2,73%
Унгария	111,93	107,90	104,59	-3,60%	-3,07%
Чехия	178,68	190,00	189,75	6,34%	-0,13%
Словакия	36,62	37,87	39,91	3,41%	5,39%
Словения	45,60	44,50	39,80	-2,41%	-10,56%
Хърватия	54,10	53,05	52,13	-1,94%	-1,73%
Румъния	90,93	91,45	91,09	0,57%	-0,39%
България	39,27	42,14	43,84	7,31%	4,03%
Сърбия	27,73	27,78	27,49	0,18%	-1,04%
Босна и Херцеговина	11,20	11,41	12,00	1,88%	5,17%
Албания	8,06	8,63	9,16	7,07%	6,14%
Русия	998,95	1238,70	1276,92	24,00%	3,09%
Украйна	101,79	106,34	114,63	4,47%	7,80%
Общо:	1997,96	2290,04	2340,61	14,62%	2,21%

За да се установи има ли нарастване на активността в банковия сектор, е необходимо да се проследи каква е динамиката на банковите активи в дадена национална икономика.¹ В таблица №1 са представени данни за промените в техните величини на страните от ЦИЕ през последните три години.² В някои

¹ Относно ролята на банковите активи и мащаба на банковата дейност вж.: Вџтев, Ж. и др., Дистанционен анализ на банковата дейност, Издателство „Абагар“, В. Търново, 2005, с. 67-71.

² Данните в тази и следващите четири таблици са ползвани от бюлетина на австрийската Raiffeisen Bank International за състоянието и развитието на банковия сектор на страните от Централна и Източна Европа: „CEE Banking Sector Report“, may 2014,

страни като Полша, Словакия, България, Босна и Херцеговина, Албания, Русия и Украйна те нарастват, в други като Чехия, Румъния и Сърбия те остават относително неизменни, а в Унгария, Словения и Хърватия стойността на банковите активи се понижава. Прирастът на банковите активи ни предоставя информация не само за посоката, а и за степента на тяхното изменение. Прави впечатление, че най-висок прираст на активите през 2012 спрямо 2011 година е отбелязан от банковите системи на Русия, Полша и България, а през 2013 спрямо 2012 година той е най-значителен за банковите сектори на Украйна, Албания и Словакия. Въпреки това темпът на нарастване на банковите активи у нас през последната година на анализирания период надхвърля почти два пъти средната стойност, достигната от региона като цяло.

Друг показател за измерване на банковата активност е относителният дял на банковите активи спрямо БВП.³ Колкото по-високи са стойностите на този показател, толкова по-значима е ролята на банките като финансови посредници в съответната национална икономика. От данните в таблица №2 може да се направи заключението, че през всяка една от годините на изследвания период дялът на активите на търговските банки в България спрямо БВП е по-висок от средните стойности, отчетени в страните от региона. От друга страна тенденцията е този дял да нараства непрекъснато. Това означава, че банкова ни система се разраства с по-ускорени темпове от българската икономика като цяло и се доближава по степен на развитие до банковите системи на страни с утвърдени пазарни икономики като Унгария, Чехия, Словения и Хърватия. Банковото посредничество отбелязва най-съществен ръст в Русия и в Украйна, неговото развитие е най-негативно в Румъния, а в останалите страни от ЦИЕ то запазва своята роля и значение.

<http://www.rbinternational.com/eBusiness/services/resources/media/829189266947841370-NA-988671613168380133-1-2-EN.pdf>.

³ Статев, С., Външна търговия, финанси и икономически растеж, сп. Икономически алтернативи, бр. 4, София, 2009, с. 18-19.

Таблица № 2. Относителен дял на банковите активи спрямо БВП на страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г.

Страни от ЦИЕ	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Полша	85,0%	84,6%	86,2%
Унгария	126,0%	112,1%	107,7%
Чехия	120,0%	124,2%	135,2%
Словакия	80,9%	81,7%	82,6%
Словения	126,4%	125,5%	112,2%
Хърватия	123,9%	121,8%	120,8%
Румъния	70,5%	69,0%	64,7%
България	102,0%	105,5%	109,8%
Сърбия	88,1%	93,8%	83,2%
Босна и Херцеговина	85,3%	87,0%	89,1%
Албания	81,8%	85,6%	87,6%
Русия	74,6%	79,4%	86,1%
Украйна	81,3%	80,0%	88,5%
Средна стойност:	95,8%	96,2%	96,4%

Печалбата е един от ключовите показатели за анализ и оценка на финансовото състояние на банките, но не винаги предоставя достатъчно обективна информация за ефективността на банковата дейност. Затова е необходимо да се използват относителни показатели за рентабилност, при които печалбата се съпоставя с активите или със собствения капитал на кредитните институции.

Рентабилността на активите (*ROA*) се изразява като съотношение между абсолютната сума на банковата печалба и средната стойност на банковите активи. Този показател дава представа каква печалба се реализира от един лев банкови активи. Изчислява се по следния начин⁴:

$$ROA = \frac{\text{Сума на банковата печалба}}{\text{Средна стойност на банковите активи}}$$

⁴ Коробова, Г. Г. и др., Банковское дело, Издательство „Экономистъ”, Москва, 2006, с. 577.

Рентабилността на собствения капитал (*ROE*) е най-важния показател, използван при анализиране на финансовите резултати на дадена кредитна институция. Съотношението на печалбата спрямо собствения капитал е основното, което вълнува акционерите. Посоченият коефициент дава представа колко единици печалба се получават от единица инвестиран капитал от страна на собствениците на банките. Изчислява се съгласно следната формула⁵:

$$ROE = \frac{\text{Сума на банковата печалба}}{\text{Сума на собствения капитал на банката}}$$

От представените в таблица №3 данни могат да се направят изводи за тенденциите в развитието на рентабилността на кредитните институции, функциониращи в страните от ЦИЕ за последните три години.

Таблица № 3. Рентабилност на активите и на собствения капитал на търговските банки в страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г.

Страни от ЦИЕ	2011 г.		2012 г.		2013 г.	
	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE
Полша	1,2%	14,6%	1,2%	14,3%	1,2%	12,5%
Унгария	-0,2%	-1,7%	-0,4%	-3,8%	0,5%	4,5%
Чехия	1,2%	19,3%	1,4%	21,4%	1,4%	20,6%
Словакия	1,2%	14,2%	0,8%	9,1%	0,9%	7,8%
Словения	-1,1%	-11,7%	-1,6%	-19,0%	-2,6%	-31,6%
Хърватия	1,2%	6,9%	0,8%	4,8%	0,3%	1,3%
Румъния	-0,2%	-2,6%	-0,6%	-5,9%	0,1%	1,3%
България	0,8%	5,8%	0,7%	5,3%	0,7%	5,3%
Сърбия	1,2%	6,0%	1,0%	4,7%	0,8%	3,8%
Босна и Херцеговина	0,7%	5,8%	0,6%	5,0%	0,5%	3,9%
Албания	0,1%	0,8%	0,3%	3,8%	0,5%	6,4%

⁵ Вж. по-подр.: Щербакова, Г. Н., Анализ и оценка банковской деятельности (на основе отчетности, составляемой по российским и международным стандартам), Издательство „Вершина”, Москва, 2007, с. 356-357.

Страни от ЦИЕ	2011 г.		2012 г.		2013 г.	
	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE
Русия	2,4%	17,6%	2,3%	18,2%	1,7%	14,9%
Украйна	-0,8%	-5,3%	0,5%	3,0%	0,1%	0,8%
Средна стойност:	0,6%	5,4%	0,5%	4,7%	0,5%	4,0%

Най-високи стойности на рентабилността на активите се отбелязват в банковите сектори на Полша, Чехия, Словакия, България, Сърбия и Русия. Близки до средните стойности на показателя отчитат банковите системи на Хърватия, Босна и Херцеговина и Албания, а най-ниски и негативни стойности се отчитат от банките, опериращи в Унгария, Словения, Румъния и Украйна. Състоянието на рентабилността на собствения капитал е подобно. Най-високи стойности на показателя се отчитат в банковите сектори на Полша, Чехия, Словакия, България, Сърбия и Русия, около средното равнище са стойностите на рентабилността на собствения капитал на банките от Хърватия, Босна и Херцеговина и Албания, а най-ниски и негативни стойности се отчитат от банковите сектори на Унгария, Словения, Румъния и Украйна.

Таблица № 4. Съотношение между предоставените кредити и привлечените депозити в банковия сектор на страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г.

Страни от ЦИЕ	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Полша	115%	112%	108%
Унгария	133%	117%	110%
Чехия	127%	133%	133%
Словакия	91%	88%	89%
Словения	155%	152%	127%
Хърватия	103%	103%	101%
Румъния	111%	108%	96%
България	106%	101%	94%
Сърбия	126%	125%	116%
Босна и Херцеговина	118%	120%	115%

Страни от ЦИЕ	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Албания	61%	58%	55%
Русия	90%	93%	94%
Украйна	163%	141%	135%
Средна стойност:	115%	112%	106%

Съотношението между сумата на предоставените кредити и сумата на привлечените депозити $K_{к/д}$ има важна информационна значимост при анализа на банковата ликвидност. То се изчислява по следната формула:

$$K_{к/д} = \frac{\text{Сума на предоставените кредити}}{\text{Сума на привлечените депозити}}$$

Ако това съотношение е твърде високо и особено ако превиши 100%, банките няма да са достатъчно ликвидни, за да могат да покриват задълженията си към вложителите в пълен размер. Ако съотношението е твърде ниско, тогава кредитните институции ще понижат чувствително своята печалба, тъй като основната част от техните приходи се реализират от кредитните им операции.

Тенденцията е средните стойности на този показател за региона на ЦИЕ и за почти всички банкови системи на включените в него страни да се понижават през анализирания период. Докато през 2011 и 2012 година само в три държави – Словакия, Албания и Русия съотношението между кредитните портфейли и депозитите, акумулирани в банките, е било на равнище от под 100%, през 2013 година към тази група се причисляват Румъния и България. С други думи банковата ликвидност в тези страни е достатъчно висока. Пред сериозни ликвидни проблеми биха се изправили банките в Унгария, Чехия, Словения, Сърбия и Украйна.

Собственият капитал на банките има за основна цел намаляването на риска от евентуален техен фалит. Ето защо е необходимо пазарните участници и регулаторните органи да “изискват” от кредитните институции да поддържат определено минимално равнище на капитала. Това изискване обаче става задължително преди по-малко от три десетилетия. По-рано единствено пазарите са оказвали “натиск” върху банките да поддържат определени равнища на своя капитал, които да гарантират, че той ще изпълнява своите функции. Наблюдавало се е най-общо съотношението между собствения

капитал и активите на дадена банка. Общата капиталова адекватност може да се представи аналитично по следния начин:⁶

$$ОКА = \frac{ПК + ВК}{РПА}$$

където: ОКА е общата капиталова адекватност на банката (Capital Adequacy Ratio);

ПК – първичния капитал на банката (Tier 1 Capital);

ВК – вторичния капитал на банката (Tier 2 Capital);

РПА – рисковопретеглени активи на банката (Risk Weighted Assets).

От началото на 2013 година в кредитните институции започнаха постепенно да се прилагат новите по-високи минимални капиталови изисквания съгласно последното международно споразумение за капитала Базел III.⁷ Според него общата капиталова адекватност на банките през периода 2013-2015 година не трябва да спада под 8%, след което от 2016 година ще започне поэтапното натрупване на допълнителни капиталови буфери, които трябва да достигнат до 2,5% спрямо рисковопретеглените активи на банките през 2019 година. Така през 2019 година съотношението между общия банков капитал заедно с капиталовите буфери спрямо рисковопретеглените активи се предвижда да достигне до 10,5%. По този начин кредитните институции ще бъдат по-стабилни и устойчиви на неблагоприятни външни и вътрешни шокове и ще поемат по-големи по размер загуби, породени от евентуални финансови кризи, без да са изложени на прекомерен риск от фалит.

Нека проследим динамиката на капиталовата адекватност на банките, опериращи в страните от ЦИЕ. От данните в таблица №5 може да се установи, че средните стойности на показателя нарастват от 15,7% през 2011 година до 16,7% през 2013 година. По-високи от средните стойности се отчитат в банковите сектори на Хърватия, България, Сърбия, Босна и Херцеговина и Украйна. По-ниски от средните стойности за региона имат банките от Полша, Словения, Румъния и Русия, а около средните стойности на капиталова адекватност отчитат банките в Унгария, Чехия, Словакия и Албания.

⁶ Вж.: Вътев, Ж., Нови моменти и проблеми при регулиране на капитала и ликвидността на банките, сп. Бизнес управление, кн. 4, Свищов, 2011, с. 123-124.

⁷ Hannoun, H., The Basel III Capital Framework: a decisive breakthrough, Hong Kong, November, 2010.

**Таблица № 5. Капиталова адекватност и необслужвани кредити в
банковия сектор на страните от ЦИЕ за периода 2011-2013 г.**

Страни от ЦИЕ	2011 г.		2012 г.		2013 г.	
	Капиталова адекватност	Необсл. кредити	Капиталова адекватност	Необсл. кредити	Капиталова адекватност	Необсл. кредити
Полша	13,1%	7,5%	14,7%	8,8%	14,2%	8,6%
Унгария	13,5%	11,5%	15,7%	13,7%	17,4%	14,0%
Чехия	15,3%	6,2%	16,4%	6,2%	17,3%	6,1%
Словакия	13,4%	5,7%	16,0%	5,3%	16,6%	5,2%
Словения	11,6%	11,8%	11,5%	15,0%	11,8%	22,0%
Хърватия	19,6%	12,4%	20,9%	13,8%	20,9%	15,6%
Румъния	14,9%	14,3%	14,9%	18,2%	15,0%	21,9%
България	17,5%	14,9%	16,7%	16,6%	16,9%	16,9%
Сърбия	19,1%	19,0%	19,9%	18,6%	19,9%	21,1%
Босна и Херцеговина	17,1%	11,9%	17,0%	13,5%	17,0%	14,9%
Албания	15,6%	18,8%	16,2%	22,5%	18,0%	23,5%
Русия	14,7%	5,0%	13,7%	4,8%	13,5%	4,3%
Украйна	18,2%	40,0%	18,1%	37,5%	18,3%	37,5%
Средна стойност	15,7%	13,8%	16,3%	15,0%	16,7%	16,3%

Относителният дял на необслужваните кредити спрямо общата сума на предоставените кредити ни дава представа за качеството на кредитните портфейли на банките. Неговото нарастване е свързано с повишаване на кредитния риск, който те поемат и оттам с намаляване качеството на кредитните портфейли на банките. Най-ниски дялове на необслужваните кредити имат банките в Полша, Унгария, Чехия, Словакия, Хърватия, Босна и Херцеговина и Русия. Близки до средните стойности се отбелязват в банковите сектори на Словения, Румъния и България, а много високи стойности се отчитат от банковите системи на Сърбия, Албания и най-вече Украйна. На базата на посоченото дотук може да се направи заключението, че понижаването на качеството на кредитните портфейли на банките се отразява

негативно върху техните финансови резултати, а оттам и върху тяхната рентабилност. От друга страна обаче капиталовата адекватност на банките се повишава, което означава, че капиталът, с който те разполагат и който служи за абсорбиране на външни шокове, свързани с покриването на кредитните загуби, се увеличава. Следователно на този етап стабилността и устойчивостта на банковите системи на страните от ЦИЕ не е нарушена и кредитният риск, който банките поемат, не е сериозна заплаха за тяхното бъдеще.

Литература

1. Вълчев, Ж. и др., Дистанционен анализ на банковата дейност, Издателство „Абагар”, В. Търново, 2005.
2. Вълчев, Ж., Нови моменти и проблеми при регулиране на капитала и ликвидността на банките, сп. Бизнес управление, кн. 4, Свищов, 2011.
3. Статев, С., Външна търговия, финанси и икономически растеж, сп. Икономически алтернативи, бр. 4, София, 2009.
4. Коробова, Г. Г. и др., Банковское дело, Издательство „Экономистъ”, Москва, 2006.
5. Щербакова, Г. Н., Анализ и оценка банковской деятельности (на основе отчетности, составляемой по российским и международным стандартам), Издательство „Вершина”, Москва, 2007.
6. Hannoun, H., The Basel III Capital Framework: a decisive breakthrough, Hong Kong, November, 2010.
7. <http://www.rbinternational.com/eBusiness/services/resources/media/829189266947841370-NA-988671613168380133-1-2-EN.pdf>.